

Az unitáriusok Főtanácsi gyűlése.

(Oct. 29., 30., 31.)

Ferencz József püspök megnyitó beszéde.

Mltsg. és főt. egyh. főtanács! Midőn a legmelegebb atyafiságos szeretettel üdvözléném ez alkalommal is egyh. főtanácsunknak ily szép számmal egybegyűlt tagjait, meg vagyok győződve, hogy mindnyájunknak közérzületével találkozom, ha jelenleg e főtanácsunkat megnyitó beszédemet is kiválóan azon férfiúi emlékének szentelem, ki egész életét egyházunknak szentelte, mert szép és munkás életének összes gyümölcseit annak oltárára tette le, annak javára áldozta.

E férfiú — nincs miért mondanom — f. évi szept. 22-én elhunyt Berde Mózsza áldott emlékü afia, a ki részben már ismert s nem sokára bemutatandó végrendeletében vallásközönségünket tette általános és egyetemes örökösévé, mi által több, mint egy fél millió frt gyarapodást veend kisdéd egyházunk közvagyona.

Valóban nem tudok méltó szavakat találni, a melyekkel nagy és nemeslelkű végrendelező afia iránti hálámat hálánkat egész vallásközönségünk mély és igazi háláját kifejezhessem e méltán fejedelminek nevezhető hagyományért.

Az isteni gondviselés soha sem hagyta magát tanúbizonyság nélkül az ő dicsőségét munkálni törekvő egyházunkban. Időről-időre támasztott kebelében nemcsak bölcs vezéreket, hivatott prófétákat és buzgó apostolokat, a kik kicsiny unitárius sergünket gyakran is szomorú bújdosásában vezessék, bátorítsák és kitartásra biztítsák, hanem rendelt számunkra bőkezű és nemes szívű Maecenasokat és a kik egyházunkat válságos helyzetéből mindannyiszor kiségitették s annak fenntartása érdekében készek voltak tőle kitelhető legnagyobb anyagi áldozatokat meghozni. Emlékezzünk csak vissza, hogy a múlt század végén, csaknem ez idő tájt, miként mentette vala meg bőkezű hagyományával a halhatatlan emlékü Zsuki László egyházunkat a megsemmisüléstől. Ki ne tudná közöttünk, hogy mit köszönhetünk Augusztinovics Pálnak s hogy e század első feléről másokat ne említsek: Koncz Jánosnak? De mintha épen a szükségesek mérvéhez képest napjainkban az isteni gondviselés is mind több meg több jelét kívánná kimutatni egyházunk iránt: Jobbágy András, Kelemen Benő s a róm. kath. vallásu, de egyházunkat szintén örök hálára kötelező br. Baldácsi Antal után alig egy pár évvel ezelőtt csaknem

egymás nyomába léptek Kovács Dénes és Derzsi János. És most jött Berde Mózsza, a nagyobbak közt is a legnagyobb, a mint mondám fejedelmi hagyományával, a melyhez hasonlóan még soha sem részesült egyházunk s ha fog is még valaha részesülni, addig bizonyosan ismét több nemzedék eltűnik s újabb századokat kell egyházunknak átélnie!

Igen! mert ha eddig kételkedtünk volna is ml. e. főtanács! egyházunk jövőjében erre okunk többé nincs. Korábbi jóltevőink szintén szép és becses alapítványai mellett, Berde Mózsának legújabb hagyatékában egy oly anyagi erőforráshoz jutandunk, a melylyel — Isten segedelmével a nemes harczot immár csakugyan megharcolhatjuk. Annyi bizonyos, hogy soha több joggal nem vehettük ajkainkra amaz evangéliumi biztatást, melyet századokon át a legnehezebb időkben és, mintegy jelszóul használtak elődjünk: „*Ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti atyátoknak, hogy országot adjon nektek.*“

A nemes végrendelkező a maga elhatározását indokolván vallásközönségünk nyomasztó szükségeire vonatkozik, szembe állítván ezekkel más egyházfelekezetek részint királyi, részint gazdag magán adományozások által jóval kedvezőbb helyzetét. Vajha azt mondhatnók, hogy ez az indokolás már csak a multa tartozik s arra többé szükségünk sem lesz. De sajnos ezt a jövőben sem kerülhejtük ki.

Sőt a tárgyalások rendén alkalma lesz meggyőződni arról, hogy a mi egyházunk segély kiáltása sem részesül abban a meghallgatásban, a miben a más egyházaké. Mert a míg a többi protestáns felekezeteknek csaknem évről-évre kezdik emelni az 1868-ban megállapított állami egyházi segélyt a mi egyházunknak ez iránti kérése legközelebről is figyelmen kívül hagyatott. Ezért szükséges ma is, még szükséges lesz sokáig, hogy Berde M. afiának ezen szívünk-höz szóló elhatározása, mint egy örök „memento“ szívünkben maradjon vésvé s nemcsak anyagi javainak, hanem gondolkozásmódjának is örökösei legyünk.

A másik, a mit boldogult végrendeletéből ki akarok emelni e nyilatkozata: „Tőkepenzeim és ingatlan birtokaim gondos és hasznos kezelése iránt meg vagyok győződve, ismervén vallásközönségünk lelkiismeretes kezelési rendszerét és szokását, mégis, miután korunkban a kapzsiság és korrupció annyira terjed, nem tudom eléggé kérni az illetőket, hogy ezen czélokra tett, sok fáradsággal, áldozattal szerzett hagyományomat épségben őrizze meg, mire egyébiránt felelősséggel is köteles.“ Így szól a nemes végrendelkező egy helyen. E bizalom, melyet szintén általánosnak óhajtanék tenni vallásközönségünk kebelében és a melylyel Berde Mózsza afia szép vagyonát kezeink közé tette le oly elismerés, a melyet részemről nem tudok eléggé megköszönni mindazok nevében, a kiket az elismerés ez idő szerint illet. Vajha — mondom e bizalom is örökségül szállna mi reánk.

És most engedje meg a mlts. és főt. e. főtanács, hogy ez érzés hatása alatt, mely Berde M. afiának nagy és nemes emléke

előtt keblemet elárasztja s nem kétlem, hogy a mlgs. és főt. e. főtanácsot is fogva tartja, minden további elmélkedést, a mi talán megnyitó beszédemben még helyet foglalhatna s a mire tán kötelességem is lenne kiterjeszkedni, mellőzve, fehívjam becses figyelmét az előttünk álló nagy fontosságú tárgyakra. Vezesse tanácskozásainkat most is, mint mindig a kölcsönös szeretet, mely a nézetek és vélemények különfélesége miatt sem engedi megzavartatni az őszhangot, az egyetértést, a jó békességet. Istennek szent áldása legyen rajtunk. Én ezennel megnyitom jelen egyházi gyűlésünket.

Ezután felolvastattak a következő jelentések :

I. Püspöki jelentés.

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács!

Midőn Isten kegyelméből tizenhetedik évi jelentésemet megteendő vagyok, mindenekelőtt hódoló tisztelettel hozom tudomására a Mlgs és Főt. Egyházi Főtanácsnak, hogy Urunk, Királyunk ő Felsége a mult évben két ekklezsiánkat kegyeskedett legfelsőbb kegyadományával megörvendeztetni, hévizi ekklezsiánknak templom és tanítói lak építésére 100 frtot, szőkefalvi ekklezsiánknak pedig templom, torony és iskolaház építésre 150 frtot adományozván legmagasabb magán pénztárából. E királyi kegy ujjabb fényes bizonyossága Ó Felségének népei s ezek között a mi kised egyházunk iránt is viseltető atyai jóindulatának. A Gondviselés, mely ily nagy és nemes szívü Uralkodóval áldott meg minket Ó Felsége magas személyben, örködjék népeket és nemzeteket boldogító élete felett atyai szemekkel s tartsa meg őt hazánknak és nemzetünknek örömeire és dicsőségére az éveknek még hosszú során át törhetlen erőben. Éljen a király!

1. Belső emberek változása a legutóbb tartott egyházi főtanács óta:

a) Lelkésznek rendeltetett: Biró Lajos lelkész-jelölt Várfalvára.
b) Segédlelkésznek rendeltetett Nagy Dénes papnövendék B.-Körispatakra.

c) Lévitának rendeltetett Andrási Gyula, szt.-benedeki énekvezér Kis Adorjánba.

d) isk. mestereknek, illetőleg népiskolai tanítóknak rendeltettek Kászoni János, volt ny.-szt.-lászlói isk. mester Mészköre; Péterfi Gyula. okleveles néptanító jelölt Hódmező-Vásárhelyre; Kis Mózes kökői isk.-mester Ny.-Szt.-Lászlóra.

e) nyugalomba léptek: Orbók Ferencz várfalvi lelkész és Pál György haranglábi isk.-mester afiai.

f) Meghaltak Tóth Zsigmond abásfalvi rendes és id. Katona Mihály nyugalomban levő isk.-mester afiai.

g) Ürességben vannak a bordosi, böződjfalvi lelkészi, az alsóboldogasszonyfalvi, toroczkó-szent-györgyi kántori, a medeséri, haranglábi, kökői isk. mesteri, a szabédi másodtanítói és búzaházi tanítói állomások.

Mint a múlt évi jelentésemben megtettem, kénytelen vagyok ezuttal is aggodalmat jelenteni ki az ürességbe jöhető állomások betöltésére nézve különösen a tanítói állomásokat illetőleg, nemcsak az azokkal egybekötött jövedelem csekély volta miatt, hanem azért is, mert úgy látszik, hogy ifjaink közül mind kevesebben készülnek a tanítói pályára, holott ez maholnap jövedelmezőbb lesz a papi pályánál. De talán épen ez a körülmény a bajon is segíteni fog.

3. Lelkészi szigorlatot tettek: Biró Lajos és Sándor Géza jeles Ekárt Andor, Demeter Dénes és Benczédi Domokos jó. Péter Sándor és Székely Andráis elégséges eredménnyel. Ezek közül Biró Lajos és Péter Sándor már alkalmazva is vannak. De Oxfordban levő Józsan Miklóssal jelenleg mégis 6 lelkészjelöltünk van s tekintettel arra, hogy a folyó isk. évben még 8-an tehetnek szigorlatot, a lelkészi pályára várakozók között ez idő szerint még némi torlódás fog beállani, a mit azonban egy-két év már kiegyenlít, mert a papnöveldei tanfolyamon jelenleg csak ötön vannak.

Egyházunkra nézve mindenesetre örvendetes jelenség, hogy a lelkészi pálya oly szerény s nagyobb részben éppen szegényes jövedelmezősége mellett sem vcsztette el vonzó erejét. De ez nem ment fel lelkész állomásaink lehető anyagi javításának gondja alól, mert a szükség bizony itt kiáltó, s nem régen sz.-kereszturi Egyházkörünk papsága egy memorandumnal talált meg engemet, melyben anyagi helyzetének tarthatatlanságát feltárva arra kért, hogy találjam valami utját és módját anyagi helyzetük javításának. Hiszen ha ezt tehetném, nem holnap, hanem ma megtenném. De másfelől kénytelen vagyok megjegyezni, hogy e tekintetben magokban az ekkléziáikban is valamilyen több élénkséget és nagyobb buzgalmat szeretnék látni. Mert mit tapasztalunk? Azt, hogy évről-évre mindinkább tért nyer az a törekvés, mely szerint még jobb módú ekkléziáink között is akadnak már olyanok, a melyek a magok terhé a közpénztárra igyekeznek hárítani s az a pár, különben is csekély alap, a melyek e célra rendelkezésünkre állanak minden kigondolható czim alatt folyton ostrom alá van véve. Valóságos betegsége ez a mai társadalomnak, hogy mindenki inkább másra szeretne támaszkodni, minthogy saját lábán álljon. Némileg hasonló ez az állapot hypokondriához, midőn valaki azt képzei magáról, hogy beteg, hogy nem tud járni, pedig, ha megerőltetné egy kicsit magát, talán még versenyt is tudna futni.

A kepeváltást mindenütt ohajtják, de vajmi keveset tesznek ez irányban. Pedig erre is első sorban magokban az egyházközösségekben kell megtalálni a forrásokat, a minthogy némely egyházközösségben s ezek között szegényeb is van, az igazi buzgóság és áldozatkészség nemcsak megtalálta a szükséges forrásokat, hanem már sikerre is juttatta a kepeváltást. Egy általános kepeváltási alap megteremtésének eszméje, mire nézve egy indítvány is fog a MIgs és Főtiszteendő Egyházi Főtanács elébe kerülni, magában véve igen szép s a papiroson könnyen is megoldható, de alig hiszem, hogy ez uton valaha boldoguljunk. A kérdéssel mindenesetre többet kell foglalkoz-

nunk, mint a mennyit eddig foglalkoztunk. S részemről csak üdvözölni tudom azon lelkész fiait, a kik azzal behatóbban foglalkoztak, s minregy tanulmány tárgyává tették. Kövessék e példát mások is, mert így lassanként mégis csak sikerülni fog a kepeváltás eszméjét valamely uton megoldásra juttatni, de úgy juttassuk aztán, nehogy később megbánni legyünk kénytelenek, hogy a gabonánkat eladtuk s arra ébredjünk fel egyszer, hogy a vékából mégis több kenyér kitelt, mint a forintból. Addig nem tehetünk egyebet, mint hogy e célra rendelkezésünkre álló alapokból, annnyival a mennyivel lehet, a szegényekben javadalmazott lelkészi állomásokat segélyezzük. S e tekintetben különös örömeimre szolgál, hogy e segélyezés a jelen évben is már jóval jelentékenyebb lesz, mint a múlt évben volt. Remélem, Isten után, hogy e segélyezést jövőre még fokozhatjuk.

Erre lelkészeink is befolyhatnának, ha például az ekkleziákon levő ugynevezett status-adósságok befizetésén munkálnának. Ez által felszabadulna az államsegélyből ezen tőketartozások kamatja fedezésére szolgáló összeg, a mi nem csekély. És ez részben legalább szintén a lelkészi állomások segélyezésére lenne fordítható. Sőt ez a mivelet annál inkább szükséges lenne, mert miután ekkleziáink közül egy nehány, még pedig többnyire épen a szegényebbek, e tőketartozásokat még 1868 előtt befizették, valóságos méltánytalanság, sőt igazságtalanság történik velük szemben, a mennyiben a tőketartozást be nem fizetett ekkleziákért a kamat az államsegélyből évről-évre kifogatván, e segély folytonos élvezetében vannak, amazoknak pedig épen e miatt nem jut az államsegélyből. Kétségen kívül ez ügyet Egyh. Főtanácsunknak is újból napirendre kell hoznia, de annak ohajtott megoldására lelkész atiai közreműködése nélkülözhetetlen. Nekik kell az ekkleziákban erre az utat megtömi, a hangulatot elkészíteni s ez által a magok számára is egy újabb segélyforrás megnyithatását eszközölni.

Nem mulaszthatom el különben megjegyezni, hogy lelkészi karunk ama szegényes s nyomasztó helyzetében is általában véve kitartással s odaadással igyekszik megharcolni a nemes harcot. Ha panaszkodnak is némelyek, de azért nem csüggednek el, ha békétlenkednek is olykor, de azért tudnak tünni s bizalommal várják, hogy az ők helyzetük is lassanként csak javulni fog, a mit bizonyára mindnyájan ohajtunk s kell hogy a lehetőleg munkáljunk is úgy az illető lelkészek, mint egyházunk jól felfogott érdekében.

4. Az anyakönyvi és népesedési kimutatások szerint egyházunkban 1892-ben:

A) Kereszteltetett a) fiu ,	1108
b) leány	1082

Együtt 2190 újszülött,

kevesebb 153-mal, mint 1891-ben. Ezekből házasságon kívül született 233. Sajnos, hogy ezeknek száma nem apad.

B) Konfirmáltakat:	a) fiu	454
	b) leány	541
		<hr/>
	Együtt	895 növendék,
több 230-czal, mint 1891-ben.		
C) Összeeskettetett:	a) mentvénynyel	272
	b) kihirdetéssel	404
		<hr/>
	Együtt	676 pár,
több 91 párral, mint 1891-ben.		
D) Meghalt:	a) a férfinemből	960
	b) a nőnemből	899
		<hr/>
	Együtt	1859,
több 227-el, mint 1891-ben.		
E) Átállott egyházunkba		430
Kilépett egyházunkból		119
		<hr/>
	E szerint	311-el több tért
a mi vallásunkra, mint a hány ezt elhagyta.		
F) A lélekszám 1892. évevégen volt		62614
" 1891. " " " "		62019
		<hr/>
	Évi gyarapodás	595

Megjegyzem, hogy múlt évi jelentésemben az 1891. évi lélekszám tévesen volt felvéve 63194-re, a mely számot még most sem ért el teljesen.

Az iskolákról szóló kimutatás a tanügyi jelentésben meg lesz, azért itt arra nem terjeszkedem ki.

5. Egyházi látogatásokat, illetve püspöki vizsgálatot részint saját körülményeim, részint rajtam kívül fekvő okok miatt ez évben nem tarthattam. Igen sajnálom, hogy az akori közlekedési akadályok miatt esp. Lőli Áron afiának 40 éves papi jubileumán sem jelenhettem meg, a melyben pedig főgondnok ur Ó méltóságával együtt részt akartunk volt venni. A közvetlen hatóságom alatt álló ekkleziák 1892. évi zárszámadásának eredményéről s a f. 1893-ra átjött pénzvagyonáról azonban a részletes kimutatást E. K. Tanácsunknak beadtam. E szerint a püspöki vizsgálat alatt álló 6 anya és azokhoz tartozó leány és fiókegyházközségek 1892. évi bevétele volt 29025 frt 39 kr és így megtakarítás 3592 frt 56 kr. Az 1893-ra átjött pénzvagyon tett: 125619 frt 45 krt; a mi a megelőzőtt évhez képest 13778 frt 05 kr gyarapodást mutatna. Ez a jelentékeny többlet azonban csak onnan származik, mert a megelőzőtt évi vagyonáthozatalnál némely különleges rendeltetésű alapítványi tőkék nem voltak felvéve, a miket a lehetőleg igyekeztem most mind felvenni. Valamint a bevételi és kiadási tételek sem az évi tiszta jövedelmet és szükségletet, hanem csak az évi forgalmat tüntetik fel. Netáni félreértések miatt szükségesnek tartottam ezt megjegyezni.

6. A báró Baldácsy-alapítvány meghatalmazottainak Budapesten f. évi máj. 14-én tartott közgyűlésén személyesen részt vettem. E nagybecsű alapítvány jövedelméből 2500 frt áll jelen egyházi főta-

nácsunknak is rendelkezésére s örömmel jelenthetem, hogy ez összegnek jövőben még nevelését remélhetjük.

Ugyanez alkalommal főgondnok, mlgs Dániel Gábor ur elnök-társammal, kit ez időben szintén Budapesten voltam szerencsés találni, nem mulasztottuk el a vallás és közoktatásügyi miniszter, valamint az államtitkár uraknál tisztelgő látogatást tenni s egyházunk ügyei közül különösen egyházunkat és főgynasiumunkat illetőleg az államsegélynek lehető felemelését, valamint sz.-kereszturi középtanodánknek állami segélyben való részesíttetését becses figyelmökbe ajánlani és kérelmezni. Ugyancsak ezekre nézve E. K. Tanács részéről is indítványomra megtétetvén a folyamodás, sajnos, hogy egyházi államsegélyünk felemelése iránti kérésünkkel elutasítottunk, holott a más két protestáns felekezetnek 1892-re 12 ezer frttal felemelt egyházi államsegélye 1894-re ismét 100000 frttal van előirányozva, hogy emeltessek; sőt a kultuszminiszteri tárczának a pénzügyi bizottságon történt tárgyalásánál e segély 120,000 frrra emeltetett.

Kolozsvári főgymnasiumunk államsegélyének felemelése iránti kérésünkben annyiban már szerencsésebbek voltunk, hogy ennek 1894-re 1000 frttal emelése kilátásba van helyezve. Sz.-kereszturi középtanodánkra nézve a kérés még nincs elintézve és így legalább még megtagadva sincs.

7. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület szivességéből a szindi tanítói állomás fentartására 150 frtot, a komjátszegi pap-tanítónk részére 50 frt segélyt ez évben is megkaptuk. Az igazgatóválasztmány felkérésére beleegyeztünk abba, hogy e segélyek jövőre ne az E. K. Tanács, hanem az illető fiókkörök útján jusson az illető tanítók kezébe, úgy azonban, hogy azoknak kiszolgáltatásáról az igazgató választmány szives lesz mindannyiszor E. K. Tanácsunkat is értesíteni.

8. Jelentésemben alig foglalkozom valamivel szivesebben, mint azzal, a mi angol és amerikai testvéreinkkel való viszonyunkra vonatkozik. Budapesti eklézsiánk részére a 100—100 font sterling segélyt ez évben is szivesek voltak megküldeni. Angolországi testvéreink ez évben nemcsak közgyűlésükre, hanem az Oxfordba áttett Manchester-College számára emelt tanintézeti épületnek ünnepélyes megnyitására is meghíván, tekintettel arra, hogy e tanintézetben 1861. óta az angol testvérek segélyével mi is mindig tarthatunk egy papjelöltet, erkölcsi kötelességünknek ismertük ez utóbbin magunkat képviseltetni s e czélból Csifó Salamon árkosi lelkész afiát küldöttük ki Oxfordba a jelzett ünnepélyre, a ki szintén 3 évig volt a Manchester-Collegeban. A megnyitási ünnepély okt. 18-ra és 19-re volt kitűzve, s mikor e sorokat írom, Csifó Salamon afia még nem érkezett haza küldetéséből; de meg vagyok győződve, hogy ott a legszivesebben fogadtatott, valamint hogy ez ünnepélyen ily módon lett képviseltetésünk csak fokozni fogja angol testvéreinknek irántunk való eléggé nem méltányolható rokonszenvét.

E tekintetben különben szerencsések vagyunk azzal is, hogy ifjaink, a kiket Angliába kiküldtünk, mind magokviseletük, mind ta-

nulmányaikkal becsületünkre válnak. A társulat titkára. Bowie ur egy levelében a többek közt ezeket írja Józán Miklósról, jelenleg Oxfordban levő papjelöltünkről:

„Közelebből hallottam Józán urat prédikálni s feltűnő az angol nyelvben való jártassága. Igen érdekes egyházi beszédet tartott és előadása is meglehetően.” Ez elismerő nyilatkozata a titkár urnak annyival inkább meglepett, mert nevezett papjelöltünk még csak egy éve, hogy Angliában van.

Es most nemcsak ifjaink, hanem leányaink által is mind melegebbé válik angol testvéreinkhez való viszonyunk. Mult évi jelentésemben előadtam volt, hogy Sharpe kisasszony, egy unitárius leánynevelő intézet igazgatónöje felhívására és az általa tett ajánlatra, hogy egy unitárius leányt a vezetése alatt álló intézetbe saját költségére beveszen, sikerült megnyernem Buzogány Mariska kisasszonyt, hogy menjen ki Angliába. Buzogány M. a mult év szeptemberében ki is ment és egy isk. évet töltött a Sharpe kisasszony nevelő-intézetében, oly meleg fogadtatásban s annyi kitüntetésben részesülve, hogy azokra bizonyára mindig kedvesen fog visszaemlékezni. De másfelől ő is oly emlékeket hagyott hátra, a melyekre mi is büszkék lehetünk. Sharpe kisasszony nem győzte nekem dicsérni Buzogány M. kisasszony szép tehetségeit, kitűnő képzettségét, mindenkit megnyerő modorát, a mikor pedig haza jöendő volt, valódi aggodalmát nyilvánította, hogy ha nem tudnék helyébe ismét egy magyar unitárius leányt küldeni. Szerencsére sikerült ez aggodalmát is eloszlatnom Sharpe kisasszonynak. Buzogány Mariskát e hóban özv. Fanghné, szül. Gyujtó Izabella hitrokonunk Erzsi nevű kedves leánya váltotta fel Londonban. Sharpe kisasszony az ő megérkezése felett már örömét is nyilvánította nekem, s hiszem, hogy második leány-akademitánk is, hogy így nevezzem Angliába menő leányainkat, hasonló kedvességben részesül s hasonló rokonszenvenet ébreszt egyházunk s általában hazánk hölgyei iránt, mint előde. Mert bármily csekély jelentőségűeknek tartassanak is ezek a mi érintkezéseink angol testvéreinkkel azoknak eléggé nem méltányolható erkölcsi haszna van nemcsak reánk unitáriusokra, hanem hazánkra és nemzetünkre nézve is. S én teljesen meg vagyok győződve, hogy Buzogány Mariska kisasszonynak egy évi künnléte után Angliában azon kör, a hol ő forgott, a mi magyar nemzeti nőnevelésünkről és így a magyar nők miveltségéről egészen más és fényesebb képet nyert, mint a minövel az előtt birt. Be is tudnám ezt bizonyítani Sharpe kisasszonynak hozzám intézett több levelével.

A mi Amerikát illeti, Barrows Sámuel amerikai hitrokonunknak közelebbi látogatásáról, valamint a chikagói kiállítás alkalmából az amerikai unitárius társulat útján e kiállításra általunk küldött könyvekről stb. az E. K. Tanács jelentéséből a Mlgs és Főt. Egyházi Főtanács bővebb ismeretet fog nyerni. Én jelentésemben csak arra szorítokozom, a mi az E. K. Tanács körén kívül történt. A chikagói kiállítás alkalmából ugyanis a világ mindenféle vallásu hivei nemzetközi congressusokat rendeztek. Így az unitáriusok is. E congressusra

engem és Boros György tanár fiát különlegesen is nemcsak meghívott a rendező bizottság, hanem azon egy-egy felolvasás tartására is fölkért, megjelölván a felolvasás tárgyait is. Miután személyesen egyikünk sem mehetett el, hogy e meghívásnak részben legalább eleget tegyünk, a nekünk megjelölt tárgyakra egy-egy dolgozatot készítettünk és azt elküldöttük a rendező bizottságnak. Az én dolgozatomat, melynek czime: „Az unitárius egyház szervezete Magyarországon“ volt. Kovács János tanár fia volt szives angol nyelvre lefordítani. Boros György tanár egyházunk történetéből írt és küldött el egy felolvasásra alkalmas dolgozatot. Hogy ezeknek mi lett a sorsa? Még nem tudom. Egyiket, vagy másikat, remélem, hogy felhasználták. De képviseletlenül semmiesetre sem maradtunk; mert e congressuson ott volt a mi barátunk Fretwell, s épen a mikor én dolgozatomat már elküldöttem volt Chikágóba, kaptam az ő levelét onnan, a melyben sajnálatát fejezve ki, hogy nem mentünk el valamelyikünk Chikágóba, egyszersmind tudatta, hogy a rendező bizottság őtet kérte fel és bizta meg, hogy a magyar unitáriusokat, a kikkel már gyakran érintkezett, viszonyaikat ismeri, a congressuson képviselje, a mire a mint írta, ő készséggel is vállalkozott s megnyugtatót az iránt, hogy legjobb tehetsége szerint igyekezni fog a rábízott feladatnak megfelelni. Én ezt Fretvell urnak azonnal meg is köszöntem s tudattam vele, hogy egy felolvasásra való dolgozatot én is küldöttem s megkértem, hogy a congressus lefolyásáról értesítsen. De választ eddig még tőle se kaptam.

9. Mult évi jelentésemben rámutattam volt azokra a hullámokra, a melyeket az ugynevezett egyházpolitikai kérdések vertek fel. E hullámok — sajnós — még most sincsenek elsimulva. A kormány ugyanezekre vonatkozólag három törvényjavaslatot, u. m.; az állami anyakönyvek vezetéséről, az izraelita vallás receptiójáról és a vallás szabad gyakorlatáról már beterjesztette a képviselőház elé; de a legfontosabb, a polgári házasságról szóló még nem került oda s általában a képviselőház még egyikkel sem foglalkozott. Nem tartozik reám s meggyőződéseim szerint egyházi főtanácsunkra se, hogy mi ezekkel a kérdésekkel jelenleg foglalkozunk. Az országgyűlés feladata lesz úgy alkotni meg ezeket a törvényeket, hogy azok által az állam kétségbevonhatlan joga biztosíttassék, a nélkül, hogy az egyházaknak természetes, de nem képzelt vagy csak átruházott joga sérelmet szenvedjen, s a különböző felekezetek közti viszálynak és egyenetlenkedésnek a csirái a lehetőleg kiirtassanak. De bármiként fognak is ezek a törvények megalkottatni, annyi bizonyos, hogy az egyházak jelen helyzetét lényegesen módosítani fogják. Az ily módon szükségképen bekövetkező módosulás azonban nézetem szerint az egyházaknak annyiban mindenestre előnyükre fog válni, a mennyiben munkakörükkel tisztán csak a magok elhivatásának megfelelő tere lesznek utalva s ez által tán inkább megvalósítható lesz Krisztusnak az ő egyházáról való eszményi felfogása, mely eme szavakban nyert kifejezést: „*az én országom nem e világból való.*“ De ez aztán az egyháztagok részéről is még nagyobb buzgalmat, erősebb

hitéletet, különösen pedig a papság részéről még fokozottabb apostoli szellemet fog igényelni. Mert az egyháznak jelenleg a polgári életre vonatkozó ténykedésében is van bizonyos ereje, jövőre nézve azonban csaknem kizárólag erkölcsi, szellemi hatályában kell keresnie és feltalálnia azt. És erre annál nagyobb gondot kell fordítanunk, mert a célba vett törvények tagadhatlanul anyagi oldalról is érintik az egyházat, a mennyiben papságunk csekély jövedelme ezek által is rövidítetteti fog s ezt is részben a buzgóságnak és áldozatkészségnek kell kipótolni. Nem kétlem különben, hogy a kérdés ez oldalát az állam sem hagyja annak idején figyelmen kívül; mert minden állam talpköve a tiszta erkölcs; az erkölcsnek pedig valamint a múltban, úgy a jövőben is az egyház marad legerősebb védőbástyája. Következésképp, ha az állam jövőre nem is venné igénybe a polgári életre vonatkozó másnemű szolgálatok teljesítésére az egyházat, az erkölcsi élet ápolása és fejlesztése érdekében nem nélkülözheti azt.

10. Egyh. Képv. Tanácsunk, valamint ennek tisztviselői s ezekkel együtt magam is saját hatáskörömben, a múlt évben is igyekeztünk minden lehető megtenni egyházi ügyeink gondos és lelkiismeretes intézésében. A különböző jegyzőkönyveken elintéztett ügyek számadataival nem fárasztom a Mélt. és Főt. E. Főtanács figyelmét. De tény az, hogy egyházi ügyeinknek napról-napra szaporodása oly gondot és annyi munkát ad, hogy alig hiszem hosszasan kikerülhetőnek központi közigazgatási szervezetünknek fejlesztését, úgy szólva, hivatalsterü berendezését, ha azt akarjuk, hogy egyházi közigazgatásunk minden kívánalomnak megfeleljen. Javaslatot ez irányban tenni most nem akarok; de szükségesnek tartottam megemlíteni, hogy a mennyiben évi közigazgatásunk évi eredményében hiányok és fogyatkozások mutatkoznának, ezt ne jóakaratumk és szolgálatkészségünk rovására méltóztassanak felírni, hanem az adott viszonyoknak tulajdonítani.

11. Még csak halottainkról kívánok megemlékezni. Ezek között Berde Mózes afiának áldott emlékére már megnyitó beszédemben a hála és kegyelet érzelmeivel mutattam rá. Az ő emlékének fennmaradásáról különben is ő maga gondoskodott, úgy annyira, hogy azt az évek végtelen sora sem fogja, nem tudja elmosni soha; sőt évről-évre nagyobb fényben fog ragyogni vallásközöségünk kebelében. Századokon át mind hangosabban fog ő beszélni végrendeletében, akkor is, mikor a mi szavunk már rég elnémult; vajha fejedelmi hagyatékával nemes szellemét is örökölhettünk! Vajha az a szeretet és áldozatkészség, a melynek ő oly megható példáját adta, mi bennünk és a mi utódainkban is örök munkásságban maradna! Nyugodjék csendesesen.

Közelebbi főtanácsunk óta elhunyt belső embereinket: Tóth Zsigmond, abásfalvi isk.-mester és id. Katona Mihály nyug.isk.-mester afiát a belső emberek változásairól szóló jelentéseimben szintén megemlítettem. Elhunyt egyházi tanácsosaink között első helyen kell még megemlékeznem Jánosi Gerő afiáról, kolozsvári ekklezsiánknak

huzamos időn át, a belső emberek általános nyugdíjintézetének pedig halálig hiv és buzgó pénztárnokáról, a ki a maga szerény körében és munkásságával egyházunk iránti szeretetének utolsó leheletéig számos tanujelét adta. Továbbá Szabó László, Kaali Nagy György és Pálfi József egyh. tanácsos afiai estek ki még a mult évben sorainkból. A béke angyala örködjék mindnyájoknak sirja felett.

Midőn ezzel jelentésemet bezárnám, Istennek szent áldását kérem Egyh. Főtanácsunk további munkálkodásához.

Kolozsvárt, 1893. október 28.

Ferencz József,
unitár. püspök.

II. Közigazgatási jelentés.

Méltóságos és Főtisztelendő E. F. Tanács!

Vallásközönségünk közügyei a múlt évről megnyugtató eredményt tüntetnek fel.

Örömmel tapasztalja E. K. Tanácsunk, hogy egyházunk közhivatalnokai igyekeznek megfelelni feladataiknak, a melyek néla nem csak türelmet és körültekintést, hanem a mellett áldozatkészséget és ügyszeretetet is kívánnak. Csupán két eset fordult elé, hogy esperes afiait kötelességeikre figyelmeztetni kellett.

Esperesi vizsgáló székeink éber figyelemel ellenőrizik egyházközseink vallási, erkölcsi és vagyoni érdekeit. Különösen kiemelendőnek tartjuk, hogy a *vadházasságot* mindannyi lankadatlanul üldözi s a mult évben főleg a kereszturi nagy eredményt ért el, melyhez E. K. Tanácsunk is hozzájárult annyiban, hogy Sárdon összeesketett 12 párnak teljes vagyontalanság okán elengedte a belső emberi nyugdíjintézetet illető tartozását.

Az ifjak vallás-erkölcsi oktatása érdekében E. K. Tanácsunk újabb rendeletet bocsátott ki a *a nyári vasárnapi vallásos oktatás* pontos teljesítésére, a minek az eredménye a beérkezett jelentésekben már is tapasztalható. Némely lelkész afia, s nemkülönben az énekvezérek is nagy lelkiismeretességgel végezték teendőiket, s az ifjak, sőt még a felnőttek is örömmel vesznek részt benne. Néhol 80—100 a középszáma a résztvevőknek. Sajnos, hogy még mindig vannak olyan egyházközseink is, a melyekben egyáltalában nem volt megtartva. Reméli E. K. Tanácsunk, hogy mindenik lelkészünk átfogja látni, hogy a hivekre való befolyásnak ezt a lényeges eszközt fel kell használni, s fel is fogja használni.

A Maroskör idevonatkozólag azt az indítványt nyújtotta be, hogy a tanítók kezébe vezérkönyv adassék. E. K. Tanácsunk kiadta egy szakbizottságnak, s a kérdést tanulmányozni fogja és megteendi azt a mi üdvösnek mutatkozik.

Hiveink *áldozatkészsége* a mult évben is igen szép eredményeket mutatott fel. Az *A.* jegy alatt ide mellékelte kimutatás tanúsítása szerint alig volt olyan egyházközségünk, a melyben hiveink kis-

sebb vagyon önkéntes adománnyal ne járultak volna egyházunk köz-szükségei fedezéséhez. A főbbeket említve meg: Kököson 125 frt, Árkoson több mint 600 frt, Túrban 69 frt, Jánosfalván 35 frt, Kaálban 20 frt, Buzaházán 50 frt, Pipén 12 frtot és 30,000 téglát, Fekete Gábor, maroskőri gondnok a fia, jutalmul egy 20 és egy 10 koronát tűzött ki a köri két legkitűnőbb tanítónak. Béres András ekklesiának kepe-alapra mintegy két hold területű birtokot, s azonkívül az alább megnevezendő egyházközségekben építéshez munkát adtak. Érdekes a megemlítésre, hogy a számba vett kimutatás szerint urvacsorai perselypénz czímen 85 egyházközségünkben begyűlt 651 frt 54 kr. Ha ehhez hozzá vesszük, hogy vagy urasztali edényt, ajándékoztak: B.-Szt.-Miklóson Endes Lila k. a 8 frt, D.-Szt.-Mártonban özv. Udvar Imréné 7 frt. Hévizen Pantili Dánielné (szószék-takarót) Felső-Rákoson Magyar János és neje 15 frt, Csegezben Csegezi Lajos és neje 40 frt. H.-Oklandon özv. Fülöp Ferenczné 5 frt, Szigethi Ilona 2 frt, H.-Ujfaluban özv. Darkó Andrásné 14 frt, ifj. Benedek József 12 frt, Tibáld József és neje 4 frt, H.-Almászon özv. Nagy Elekné urvacsorai pohártakarót, Kénos Kisgyörgy Ilona 4 frt, Szabédon Nagy Ferencz és neje 40 frt, M.-Zsákodon Kedei György (egy templomi korona) 104 frt, Felső Benczéken Firtos Istvánné (szószék-takarót), Gai Mózes és neje (urasztalt), Benczédi Dánielné (urasztali takarót), Medeséren Májai Berta (urasztali tányért), Demeter Sándorné, urasztali takarót) Firtos-Váralján Inre Jánosné (keresztelő pohárt) több-kevesebb pénzérték; továbbá ha tekintjük, hogy az összes ajándékozás értéke a 2500 frtot meghaladja, s tekintve, hogy ezek az adakozások szegényebb sorsu ekklesiákból vétettek be, teljesen meglehetünk elégedve hivatkozottaink áldozatkésziségeivel.

A fennebbiek kiegészítéséül meg kell említenünk, hogy egyházközségeinkben az elmúlt idő alatt nagy mértékű *építkezések* folytak részint a hívek áldozatkésziségeivel, részint E. K. Tanácsunk segélyezésével. *Iskola* épült: Dombón, Szt.-Mihályon, Kadácsban (községi ugyan, de az egyházközség 300 frttal és anyaggal segélyezte *papilak* épült vagy épülőben van: Datkon (1000 frt) Várfalván (600 frt). T.-Szt.-Györgyön, H.-M.-Másárhelyen bérházzal együtt; *templom vagy torony* javított: Abásfalván, Fiafalván, A.-Járában, Polgardiban. Ezekon kívül kisebb-nagyobb mérvű számos helyen.

Meg kell említenünk ezen a helyen, hogy a bölöni ekklesia monumentális temploma éppen most van építés alatt. Pákey Lajos építész-mérnök a fia felügyelete alatt.

A t.-szt.-györgyi ekklesia az építéssel azt a szabálytalanságot követte el, hogy az esperes jóváhagyása nélkül és tiltó rendelete ellenére fogott építéshez.

Miután az ügy E. K. Tanácsunknak tudomására jutott, vizsgálatot rendelt el.

Örömmel jelenthetjük, hogy d.-szt.-mártoni egyházközségünk régi időn folytatott malom-vámperét jogügyészünk erélyes kezelése alatt megnyerte.

Ezek után sajnosan emlékezik meg E. K. Tanácsunk arról, hogy

küküllököri esperes Rédiger Árpád afa ellen *fegyelmi vizsgálatot* kellett hogy indítasson, mivel Esperes afa a szőkefalvi és széplaki ekkleziáknak gondozása alatt levő pénzeit nem számolta el.

Fegyelmi vizsgálat tétetett folyamatba ny.-szt.-lászlói kántortanító Kászoni János afa ellen a hivek panaszára. Az ügy lejáratván, nevezett afa más egyházba tétetni rendeltetett és a perköltségekben elmarasztaltatott.

Kedei egyh.-községünket felhatalmazta E. K. Tanácsunk arra, hogy a Pakot István és Imre György féle birtok után járó, de a jelenlegi tulajdonos által megtagadott patronatusi képeért pert indítson.*) Egyszersmind körözvényileg felszólította az összes espereseket, hogy a patronusi viszonyokról tegyenek jelentést, de még csak egy pár körből érkezett be a jelentés.

Hasonló módon elrendelte E. K. Tanácsunk a *korcsma-regale kötvények* számainak a kimutatását oly czélból, hogy a kötvények kisorsolását ellenőrizhesse. Jóllehet ez a rendellet már a tavaszszal kibocsátatott, két körből u. m. a kolozs-dobokaiból és az udvarhelyiből, mindez ideig nem küldetett be a kimutatás, holott ez iránt már sürgetés is történt.

Ugyancsak a korcsma regalejog letárgyalása eredményéről közelebbről részletes jelentést kért E. K. Tanácsunk Esperes aflaitól a mi reméljük a f. évben be is fog adatni. Annak az alapján módjában fog állani E. K. Tanácsunknak az is, hogy a korcsmaregale-jog megváltásával egyházaink birtokába jutott kötvények értékét kimutathassa.

Ekkleziáink pénz és pénzürtékü vagyona állapotáról a B. jegy alatt mellékelt táblázatos kimutatás nyujt részletes tájékozást. E helyen a körök szerint tüntetjük fel az eredményt.

	Közalap	Takpénzt.	Mag.-nál	Kepealap péNZ	gabona	Teher
Felsőfehér körben	1285.98	—	—	481.52	1993 v.	—
Háromszék „	70398.44	60557.31	—	15437.10	2091 hl.	—
Udvarhely „	20435.81	12201.55	8234.26	7004.95	4521 „	5044.20
Marosi „	50072.15	—	8288.65	—	—	—
Ar.-Torda „	45884.37	24261.62	21672.75	—	—	—
Keresztur egyh. k.	9023.11	4379.69	—	2143.67	4824.81	vegyes alapok.
Küküllői körben	4303.55	2334.84	864.91	1333	—	13618.88
	201404.01	102735.01	39010.57	20400 24	13429.81	teher : 5044

Püspöki vizsgálat
alatt álló egyhk : 125619.49.

Megjegyzi E. K. Tanácsunk, hogy az itt kitüntetett főözegekben nem szerepel számos kisebb-nagyobb alap, valamint, igen természetesen, nem szerepelnek a tekintélyes terjedelmű fekvőbirtokok értékei.

Egyházközségeink *birtokaiban* nagyobb változás egy pár helyen

*) A szent mihályi község határa tagosítása alkalmából egyházközségünk temetőhelye kibővülést nyervén a község jogigényt támasztott a temető iránt, minek E. K. Tanácsunk tudomására jöven az ügyet tárgyalás alá véiette. A tarcsafalvi ekkleziia hívása miatt a mult évben indított per még folyamatban van.

fordult elé. Az iklandi egyházközség a mesteri telket kibővítette, a kaáli egy kis beltelket vásárolt, a vargyasi egy beltelkét eladta, s a ravai felhatalmaztatott, hogy szép terjedelmű erdőbirtokából a külön álló, s alig használható részeket eladja azzal a feltétellel, hogy alkaimas helyen vagy erdőt, vagy szántót vásároljon. Ezeken kívül kisebbrendű csere-vásár is fordult elő.

A *határtaoqosítás* Sinfalván, Fiátfalván és Kolozsvárt folyamatba vétetvén. E. K. Tanácsunk intézkedett, hogy egyházainak érdeke megvédessék.

E. K. Tanácsunk tapasztalta, hogy némelyik egyházközségünk a *felekezeti iskolájának* községivé vagy *államivá feladásával* teremtt új viszonyról nem állított ki a törvénynek is megfelelő szabályszerű szerződést körözvényileg megrendelte, hogy a szerződési viszony mindenütt rendeztessék s arról E. K. Tanácsunk értesítették.

Hogy a személyi vonatkozású ügyekről is megemlékezzünk, jelentjük, hogy küküllő köri esperes Rédiger Árpád afia huzamos idő óta tartó betegeskedése okán az Esperesi teendők alól való felmentését kérte, a mit E. K. Tanácsunk meg is adott s helyette az Esperesi teendők végzésével megbizta köri jegyző Molnár János fiát.

Háromszéki egyházkörünk esperesét Lőfi Áron fiát lelkészi szolgálata 40 éve alkalmából megtisztelte egy szép jubilaris ünnepély rendezésével. Ebben E. K. Tanácsunk is részt vett, a mennyiben egy üdvözlő iratot küldött.

A kegyelet kedves kötelességének is eleget tett E. K. Tanácsunk egy nehány esetben. B. emlékü Augustinovics Pál nagy alapítónak Kis-Solymosban levő sirkövét és sirját megújittatta, s kereszturkőri Esperes fiát javaslattételre hivta fel a további őrizet és fenntartás iránt.

B. e. Konez János nagy alapítónk sirját a szászvárosi temetőben, ott lakó hitrokonunk Firtos Ferenczel felkerestette. felhantoltatta s az enyészet ellen biztosította s megtette a lépéseket az iránt, hogy megfelelő emlékkövel elláttassék.

B. e. Derzsi János nagy alapítónk sirját diszes emlékkövel jelöltette meg a maros-vásárhelyi temetőben s egyszersmind egy Emlékfüzetet adatott ki nagy érdemei megörökítésére és a kegyelet ébresztésére. Az Emlékfüzetet ezennel letesszük az E. Főtanács asztalára.

E helyen megemlítjük, hogy E. K. Tanácsunk hozzájárulásával sirkövet emeltek néhai dr. Bartók István tanár sirjához barátai és tisztelői.

Külföldi hitbéli atyánkfiaival az összeköttetést fenntartottuk, sőt örömmel jelenthetjük, hogy az még a legujabb időben is élénkült és erősödött. Erre különösen nagy befolyással volt Barrows Sámuel lelkész urnak amerikai hitrokonunknak Kolozsvárt tett látogatása és hat napi itt időzése. Emlékezetes az a jelenet, midőn a lelkes férfi E. K. Tanácsunk ülésében megjelent s a főt. püspök ur szívélyes üdvözlétére valódi szónoki hévvel és igaz benső szeretettel válaszolt.

A chicagói világkiállításra az amerikai unitárius titkár felhívá-

sára megküldöttünk az unitárius egyházi művekből mintegy negyven kötetet.

Oxfordba az újonnan épült Manchester Collegba Csifó Salamon a fia éppen most van oda mint vallásközönségünk képviselője, az épület megnyitási ünnepélyére.

Egyházunk közigazgatásának pénzügyi ágából a következőket kívánjuk a mélt. és Főt. E. Főtanács elébe terjeszteni.

Egyházunk pénztára is megérezte az egész országban érzett kamatláb csökkenést, mert az adósok közül többen visszafizették tőküket, kétségen kívül azért, mivel olcsóbb kölcsönhez jutottak.

Éppen a kamatláb csökkenésére való tekintetből E. K. Tanácsunk czélszerűnek látta a legújabb kibocsátott korona-járadék kötvényekből vásárolni 100,000 forint értékűt.

A közelebbi években különböző alapok tőkéjéből vásárolt alamori birtokot E. K. Tanácsunk megváltotta az Augustinovicz alap részére s így már a tőzsomzedságban levő két birtok nagy alapítónk nevére fog állani és gyarapodni. E mellett még gyarapított a ladamosi birtokrész újabb kisebbrendű vásárlásokkal is.

Éppen Kolozsvár tőzsomzedságában Bányabükkön egy alkalmas 1500 hold birtok kínálkozván E. K. Tanácsunk megvásárolta 73.000 frttal, abban az erős reményben, hogy az ha talán az első esztendőben nem is, de rövid időn meg fogja fizetni a kívánt kamatot, mert 1200 holdat tevő része erdőterület lévén, folytonosan növekedik értékben.

A b. e. Kovács Dénes hagyatékára a kincstár itt hagyatéki illetéket rótt ki, s mind a mellett is hogy azt a hagyatéki rendeltetési czéljára való hivatkozással jogügyész a fia megfeleltette; a kifizetése követeltetett s következképpen 3365 frt 15 kr. s ennek kamatát 387 frt 29 krt kikeltett hogy fizessük. A felebbezés eredménye még ismeretlen E. K. Tanácsunk előtt.

Örömmel jelentjük, hogy a Derzsi hagyatéki után kirótt illeték elengedtetett. Ezzel szemben a Derzsi János-féle jószág után járó regalé az alapítvány javára kiutaltatott és kifizettetett 2850 frt 20 krtban.

Orbán Balázsnak a sz.-kereszturi iskola javára tett hagyatéki alapítványa a család részéről perrel támadtatván meg, ez ideig nincsen folyóvá téve, hanem az iskolát illető évi 400 frt összeg évről-évre letétbe helyeztetik az árvaszék által, a mint erről E. K. Tanácsunkat értesíti az ügy intézésével megbízott ügyvéd Pálffy Ferencz a fia.

A Bedő Sándor féle 1000 frt hagyomány szintén perrel támadtatott meg és a per a kereszturi iskola részére kedvezőleg ütött, s az 1000 frtot az iskola kézhez vette. Az ügyet szintén Pálffy Ferencz a fia intézte és pedig teljesen díjtalanul, a miért elismerés illeti.

A kereszturi 6-ik tanszékre az adakozás csaknem egészen megszünt. A tett ígéretekben folyt be ugyan, de a hátrálék mégis oly tetemes, hogy E. K. Tanácsunk szükségesnek látta sürgető felszólítást bocsátani ki.

Az 1878-79. főiskolánkban végzett ifjak osztálya egy alapít-

ványt tett oly czélből, hogy jövedelméből a VIII. osztály növendékei között a legjobb szónoknak jutalmul adassék.

Az 1882-ben főiskolánkban végzett osztálytársak tiz évi találkozásuk emlékére 180 frt összeggel járultak felerészben a tanári és felerészben a b.-emberi nyugdíjintézet alapjához.

Mindkét adományért méltányló elismerést és köszönetet nyilvánított E. K. Tanácsunk.

E. K. Tanácsunk a datki egyháznak papiház építésére 800 frt, a fiatalvinak temploma javítására 200 frt összeget adott kölcsön, tekintettel az illető egyházak szegényes anyagi helyzetére és más körülményeikre.

Ferencz József,
püspök.

Boros György,
közig. jegyző.

III. Tanügyi jelentés.

Méltóságos és Főtisztelendő E. Főtanács!

E. K. Tanácsunk a tanügy terén tett egy évi működéséről tiszteletteljes jelentését a következőkben teszi meg:

Egyik legnevezetesebb mozzanat főiskolánk ez évi történelmében az a szép ünnepély, mely márczius hó 25-én tartatott. Ugyanis az E. K. Tanácsnak 28—1893. sz. intézkedése alapján, Kozma Ferencz kolozsmegyei kir. tanfelügyelő, kolozsvári főiskolánkhoz iskolai felügyelő gondnoki hivatalába iktattatott be Méltóságos és Főtisztelendő Ferencz József püspök úr által. Ugyanez alkalommal tartották meg székfoglalóikat dr. Nyiredi Géza és Gál Kelemen rendes tanárok; beköszöntőjét pedig Péterfi Lajos rendes tanár, kikben intézetünk képzett és buzgó munkásokat nyert. Ez utóbbi azonban főgymnasiumunktól a múlt isk. év végével már el is távozott, a mint ez Ptacsnik József fiának helyébe történt kinevezésével kapcsolatban a tárgyalások rendjén elő fog adatni.

Az E. K. Tanács által 107—1893. sz. a. hirdetett pályázatra a kolozsvári főiskolánál üresedésbe levő okleveles helyettes tanári állomásra csak egy pályázat érkezett be, a Zalányi János végzett tanárjelöltté, kit az E. K. Tanács a mennyiségtan és mellék tárgyára — a magyar nyelv tanításának kötelezettsége mellett — óraadó tanárnak — helyettes tanári fletéssel alkalmazott.

A székely-keresztúri középiskolához a 6-ik tanári székre a pályázat újból ki volt hirdetve (107—1893. sz. a.) *rajzoló geometria fő- és számtan* melléktárggyal, de egy pályázó sem jelentkezett.

A kolozsvári főiskola kiépítése ügyében, sajnos semmi haladás nem történt. Ugyanis, az E. K. Tanács, miután az általunk megállított határvonal nem fogadtatott el, felkérte a városi tanácsot, hogy szak közegét mielőbb küldje ki a határvonalnak szabatos megállapítása végett, hogy ennek alapján főiskolánk kiépítéséhez a szükséges tervrajzot elkészíthessük.

A városi tanács e kérésre 11.542—1893. sz. átiratában érte-

sítette az E. K. Tanácsot, hogy a városi főmérnököt — idézett sz. a. utasította, hogy a kérdéses szappany-utca irányvonalát a városi törvényhatósági kizottságnak 1876. évben hozott s a belügyminiszter úr által 46.522 sz. a. jóváhagyott határozata értelmében, Hajós János isk. felügyelő gondnok, Pákei Lajos mérnök, Kovács János tanügyi jegyző, mint az E. K. Tanács kiküldöttei jelenlétében jelölje ki.

A bizottság egy kiküldött napon a helyszínén meg is jelent, a városi főmérnök helyett az egyik városi alkapitány¹⁾ és egy segédmérnök voltak jelen, kik azt ígérték, hogy a szükséges lépések meg lesznek téve az irányvonal megállapításához. De mindez ideig nem tettek meg

Az E. K. Tanács 126—1893. sz. a. egy indokolt felterjesztést intézett a Nagyméltóságú m. kir. vallás- és közokt. miniszter úrhoz, melyben az állammal kötött szerződésnek módosítását, illetőleg a kolozsvári főgymnasium részére az évi államsegélynek 7700 frtról 12 ezer frtra felemelését kérte.

Vallás- és közokt. magy kir. miniszter úr f. évf 34.443--1893 sz. leiratában arról értesíti az E. K. Tanácsot, hogy tekintettel az indokolt felterjesztésre az idei állami költségvetésbe — a 7700 frt helyett 8700 frtot vett fel, s ha az törvény erőre emelkedik 1894 jan. hóban kezdődőleg ki fog utalványoztatni.

Ugyancsak a székely-keresztúri iskola részére is folyamodott az E. K. Tanács (127—1893 sz. a.) államsegély iránt, felfejtve azon iskola állami fontosságát, s a missiot, melyet teljesít, hivatkozással Kuncz Elek kormány képviselő úrnak a látogatása alkalmából tett kedvező nyilatkozatára is.

E felíratra még eddig semminemű válasz nem érkezett

Kolozsvárt uralkodó járvány miatt a kolozsvári főtanodában az iskola csak októker hó 1-én kezdődhetett meg, de az E. K. Tanács intézkedett, hogy az elmaradott egy hónapi szorgalom idő az év folyama alatt kipótoltassék,

Az E. Főtanácsnak 66—1892. sz. határozata értelmében a val-lástanítás tantervét — s az utasítást a népiskolák tanulói számára elkészíttette, s 300 példányban kinyomatni határozta s a köröknek megfelelő számban nemsokára ki fog küldetni.

Kovács János tanügyi jegyző afiát vallás- és közokt. ügyi m. kir. miniszter úr az autonóm felekezetek által fenntartott középiskolák tanárai számára tervezett orsz. nyugdíjintézet ügyében f. évi áprli 8-án Budapesten tartott értekezletre meghíván, azon megjelent, s az értekezletről az E. K. Tanácsnak 57--1893. sz. a. jelentést is tett.

Kolozsvári tank. főigazgató, mint kormány-képviselő meglátogatta kolozsvári és sz.-keresztúri gymnasiumainkat. Látogatására nézve észrevételeit megtette, a mi most van tárgyalás alatt az E. K. Tanácsban.

Ezzel kapcsolatban megemlítjük, hogy az 1893/94-ik iskolai évre a két intézethez újból Kuncz Elek úr van kiküldve — iskola lárogatóul.

Kolozsvári főiskolánknál, mint a megelőző években, úgy a lefolyt isk. évben is P. Horváth Kálmán áldozatkész főgondnok úr 150 frt jutalmat tűzött ki a gymnasiumban a kitűnő tanulók részére.

Kőváry László isk. felügyelő gondnok s nevelésügyünk lelkes pártolója, szintén ez évben is 4 tanulót részesített czípő-alapítványban.

Egyebekről, valamint *felső, közép* és az összes népiskolákról részletes jelentés a tárgyisorozat rendjén fog tétetni.

A Méltóságos és Főtisztelendő Egyh. Főtanácsnak

alázatos szolgálói:

Ferencz József,
unitárius püspök.

Kovács János,
tanügyi jegyző.

Elintézett ügyek.

A felolvasott jelentések után, mindenekelőtt a Berde Mózsa hagyatékáról tette meg jelentését az E. K. T. minnek folytán a főtanács, jegyzőkönyvileg örökítette meg legnagyobb alapítónk végrendeletét és emlékét, kimondván egyúttal azt is, hogy arczképe egyik hazai jeles festőnk által festettségék le a vallás-közönség tanács-terme számára; állíttassék emlékére később meghatározandó arányban, időben és helyen egy ércszobor; kéressék meg Kolozsvár sz. kir. város törvényhatósági testülete, hogy a kurta-szappany-utcát nevééről nevezze el. Az E. K. T. jelentése folytán özv. Bonyhai Katalin 100 forintos alapítványát is örvendetes tudomásul vette a főtanács, melyet Szőcs Márton, néhai férje emlékére tett sz.-keresztúri középtanodánknál. Ezek után hivatalos esküt tettek Szentiványi Miklós háromszékköri felügyelő gondnok, Deák Miklós, felsőfehéreköri jegyző, Pataky László id: küküllőköri felügyelő gondnok lemondása, ki tisztét huzamos időn keresztül odaadással viselte, elfogadtatván, neki a főtanács méltányoló elismerését fejezte ki s a gondnoki állás betöltését elrendelte. Gál Kelemen és Ptacsnik József kolozsvári főgymnasiaumi rendes tanárokat hivatalos állásukban megerősítette, Papp Mózes helyettes tanárt pedig sz.-keresztúri iskolánkhöz rendes tanárnak megválasztotta. A III-ad fokú fegyelmi bíróság tagjainvá megválassztattak: Csegezi László, Lőfi Áron, Kelemen Albert, Darkó Sándor, Raffaj Domokos egyházi részről; Hajós János, Mikó Miklós, Ádám Dénes, Szentiványi Miklós világi részről. Kolozsvári igazgatónak választatott Boros Sándor, Sz.-Kereszturra Sándor János; kolozsdobokaköri felügyelő gondnoknak Szentiványi Gyula.

A bányabükki erdő megvásárlása körül az E. K. T. eljárása mindenekben jóváhagyatott. Tudomásul vétetett és jóváhagyatott Benczédi Gergely pénztárnok iránti méltánylással a vallás-közönség múlt évi pénztári számadása, mely szerint az összes pénzvagyon tesz 632 200 frtot és 73 krt.

A jövő évi költségvetés a következő tételekben fogadtatott el:

Bevétel	32.967 frt 75 kr.
Kiadás	32 814 „ 16 „

Elfogadta és jóváhagyta a főtanács a sz.-keresztúri és tordai iskolák, továbbá a belső emberek nyugdíjintézetének mult évi számadásait és jövő évi költségvetéseit is.

A nyugdíj egység 1894-re 170 frtban állapítottat meg.

Az alamori jószág számadásai is helyben hagytak a kiküldött bizottság jelentése folytán s az elért szép eredményért a főtanács Benkő Mihály jószágigazgatónak elismerését fejezi ki. Hasonló elintézés nyert a Derzsi János-féle pusztaszentmiklósi jószág kezeléséről vezetett és megvizsgált számadás is. A mult évi 5000 frt államsegély elszámolása szintén jóváhagyatott. Az előadott és letárgyalt ügyek menetén örömmel győződött meg a főtanács az E. K. Tanácsnak a vallásközönség gazdasági ügyei körül kifejtett odaadó fáradságos munkálkodásáról, mivel ez szolgál biztosítékul mindenemü intézményeink fejlődésének és gyarapodásának. A főtanácson hosszasabban tárgyalatott a gymn. tanárok nyugdíj kérdése, hogy bémenjenek az állami nyugdíjintézetbe vagy ne. A kérdés azonban most nem döntetett el. Tanügyi és más jelentések is megnyugtatósul szolgáltak arra nézve, hogy vallásközönségünk életében az ügymenet minden ágát egy biztos kéz vezeti előre, támogatva a kitartó munkások egész serege által.

Unitárius történetírás és Kálvinorthodoxia.

Első Rész.

Családügy és othodox politika.

III. Fejezet.

(Folytatás.)

A Kálvin segélyére Genfbe érkezett Farel már reggel 7 órakor megjelent Servet sötét börtönében. Tüstént vitára is kelt vele, hogy tévelygése sötétéből az igaz tudomány mellé vezesse őt. A hosszas börtönbeli nyomortól, vallatásbeli kinzásoktól elgyengült fogoly szeliden csak arra kérte a buzgolkodó lelkiatyát, mutasson ki bár egyetlen-egy helyet a bibliából, melyben Isten fiának mondatik a Krisztus, mielőtt Máriától az ember Jézus született volna. Mely fogas kikötésre, mikor a leleményes Farel *jobb* bizonyítékokkal próbált volna előállani, Servet egy szóval sem válaszolt az ismert orthodox érvekre, csupán csak annyit jegyzett meg, hogy ő előbbi vélekedése mellett tovább is megmarad. Majd arra intette őt Farel, haljon úgy meg, mint keresztényhez illik; Kálvintól főképp, a kit makacssága által sokszorosan megsértett, haladék nélkül kérjen bocsánatot. Kész szívvel hajlott reá a megtört fogoly: kész volt megalázni spanyol büszkeségét régi barátja és most halálos ellensége előtt. Legott hírül vitték ezt Kálvinnak, kérvén őt Servet börtönébe. A hajthatatlan diktátor elutasítólag válaszolt: a hatóság engedélye nélkül ugyan hogy érintkezhetnék ő halálra ítélt gonosztevőkkel. Elmentek hát a tanácshoz s onnan két senatort nyertek ki, kik a hatalmas főpapot a reménykedve váró áldozathoz elkísérik (*Bock*: II. 373., 374. *Porter*: 30. *Trechsel*: I. 259. — V. ö. *Révész*: 194.)

Nem mondhatni, hogy valami nagyon meghatotta volna Isten e kiválasztott emberét az inséglepte odu, mely most siralombházul szolgál s benne a rongyokkal takart félmeztelen alak, kit évekkel ezelőtt Párisban főrangú tanítványok körében látott és a kitől csak genfi elfogatásakor is hat drága gyűrűt és az akkori időkben vállon viselni szokott egész kis vagyonnal felérő diszes aranylánczot vettek el. (*Bock*: II. 356., 357.) A belépő Kálvin megállt az ajtó mellett s hidegen tudakolta, mit akarnak itt tőle. Servet félénk alázattal közeledett feléje. Megfogta a kegyetlen kezeket és bocsánatáért esengett, mindazon méltatlanságok elfeledéseért, a mikkel valaha megbántotta. Ez *őszinte* bocsánatkérésre (*Révész*: 194.) most, két